

AITA PATXI ETXEBERRIA S.J. (1900-1989)

Ia hirurogei urtez erbestean bizi ondoren, Loiolako txoko ezti eta baketsuan hil da ustekabean Aita Patxi Etxeberria. Andoainen jaio zen 1900 garren urteko Apirilaren 23an Merdilegi zeritzan etxean eta hamaika senidetarik zaharrena zen. Sorabilan eta Azalainen egin zituen haurtzaroko lehen ikasketak. Mutiko zelarik gaitz anker batek hartu zuen eta haren ondorioz oinez ibiltzen ahaztu zitzaion. Amona Mikela Antoniren eskutik ibiltzen omen zen, berriz oinez ikasi arte. Latineko lehenbiziko urteak etxetik egin zituen eta hamasei urte zituela Andoain bereko seminarioan sartu, non Ustoa jauna baitzen zuzendari. Latineko lau urteak han bururatu zituenean, Gasteizkora aldatu zen. Han izan zituen irakasle, gehiagoren artean, Pildain, Sagarminaga, Yurramendi gero apezpiku izana eta Joxe Migel Barandiaran. Honek matematika irakatsi zion. On Manuel Lekuona ere han ezagutu zuen, irakasle ez baina mutikoen begirale zelarik. Lehen Meza 1925eko Abenduaren 19an eman zuen eta gero La Lastran, Itsason eta Ezkiogan apaiz lanetan aritu ondoren, *Argia* astekariaren zuzendari izendatu zuten. Orduko aski ezaguna zen, izan ere, euskal letretan. *Euskal-Esnalean* idatziak zituen zenbait puxka, batetik; Donostian San Tomasetan izan ohi zen ipuin lehiaketan, bestetik, berak irabazi zuen saria 1920an, On Manuel Lekuonak zertxobait zuzendu omen zion ipuin batekin, “eta saritxo bat eman zidaten, 25 pezeta. Orduan asko zen (25.000 pezetekin etxea egin zuen Barandiaranek, atzo esan zigun bezala)”, dio berak, Ataunen Joxe Migeli bixita egin eta biharamonean, Loiolan Aita Intxaurrandietarekin egin zuen elkarrizketa batean. Alzaga jaunak eman omen zion saria eskura.

Argia-n ere agertuak ziren orduko haren beste lan batzu. “Eta batez ere”, dio berak ondoren, “ni *Eneida* euskaraz jartzen hasi nintzen, eta ez nion neure buruari latin gehiegirik ikusten eta orduan, ez dakit bada, Agirre Jorgek esanda edo, «Loiolara joan hadi, han duk Estefania Aita, gizon argia, gai horietan oso trebea», eta horregatik ni hona etorri nintzen. Eta Estefaniak nik *Euskal-Esnalean* argitaratzen nituenak ikusi zituen, eta horrela ibili nintzen *Argia* hartu nuen arte”.

Aita Jorge Agirre hori bera izan zen 1929an Andoainen Larramendiri egin zitzaion omenaldian Aita Patxi Etxeberria topatu eta esan omen ziona: “Adi zak, adi zak, etorri hona... Badakik: *Argia*-n zuzendaririk ez zegok, eta ibili dituk bila eta bila, eta hire izena agertu duk hor tartean, eta hik izan beharko duk”. Denbora gutxi egin zuen han, halere, 1930eko Uztailaren 17an nobizio izatera joan baitzen Loiolara, apaiz izan arren, urte eta erdi geroago handik Belgikako erbestaldira joateko, gainerako jesulagun guziak bezala. Tournai-n egin zituen bi urteren buruan lehen zinitzak eta berehala Txinara destinatu. Honela kontatzen du berak pasadizu hori: “Txinako hori etorri zen goitik behera. Nik, sartu

Olabideren Bibliari azken ukitua ematera eta inprimategirako prestatzera etor zedin agindu zioten arte. Lana amaitu, Formosara berriro itzuli eta han 1967garren urte arte egon ondoren, Filipinetara igorri zuten. Hemen beste hogeitau urte igaro zituen Ilo-Ilo deritzan herrixkan eta laurogeitazazpi urte zituelarik, ongi merezia zuen erretiroa bere gogoz kontra harturik, Loiolara bildu zen duela bi urte, eta Xabierko Frantzisko deunaren egunean hil iaz.

Hitz gutxitan esango dut nolako gizona zen Aita Patxi Etxeberrria: gozoa, apala, haserregabea, langilea, euskaldun kartsua. Milaka bertso jalki zen haren eskutik eta zuzen onez esan dezakegu haren etorriaz Homerok Nestorrenaz esaten duena: "ahotik hari ezitia baino gozoago zerion mintzoa". Hori bai, gaztetan ikasi zuen hizkera idatzi motari —Olabidek eta, Orixek eta, erabiltzen ohi zutenari, adizkiaren elisioz eta hitzen forma hanka-motzez eta laburtuz beteari, eta are grafian ere gaineko kakov jantziriko *r* eta *l-z* zirtatuari— irmo itsatsirik iraun zuen azken arte, honako bertso hauetan ageri denez. Bertso hauek hil bezperan eginak eta, goizeko seietan haren gelan Aita Migel Etxeberrria sartu zenean, idaz-makinatik oraindik atera gabe zegoen paper mutur zartzar batean idatziak dira, zeinetan deitoratzen baitu Garbizu musikaliaren heriotzea gerta-berria. Hona bertsoak:

Garbizu lezotaña,
Ereslari argi:
Euskalgintzan etzera
Ibilia nagi.
Zure anaia ere
Olerkitan garbi...
Zure begi biak gaur
Betirako itzali.

Urteak zuk oraintxe
Larogei ta zortzi:
Lufa agurtu beaña
Mugonez etofi.
Abestiz zuk bizitza
Alaitu askori...
Zure izenak iraungo
Euzkadi'n engoiti.

Ziñan lagun arteko
Ta efi maitale:
Zure alde dituzu
Zaafak eta gazte.
Albokoak negafez
Senaf ta emazte...
Guztiek diotela
Agur, ufena arte.

nintzenez ere, halakoxe zerbait izan nuen eta, «Joan egin behar diat: Txinara ere bai, noranahi». Uste dut sartu nintzenez hori esan nuela, Iberori, Legarragari ez dakit. Gero ordea hasi ziren ni... Ni ez nintzen abertzalea, ni ez nintzen horiek uste zuten eta esaten zuten bezala nazionalista. —Hala uste al zuten, bada? —Bai zera!; uste...? —Zein ziren haiek? Azcona? —Azcona, Legarraga, gehiago ere beharbada izango ziren. Eta azkenean Tournai-n ia amaitu aurretik, hilabete bat edo izango zen, Legarragak hemendik eta handik, eta horrela eta hala; eta behin Belgikako Probintziala gu ikustera joan zen (gogoan al duzu? Uste dut Germain zela), eta orduan ongi etorriak eta egin zitzaizkion, eta azkenean gure Aitaren ereskia abestu, Martxa abestu, baina espaineraz, eta nik ez nuen ahorik zabaldu, ez dakit eta; eta norbaitek Legarragari esan hori, salatu, eta Legarragak neri kontua hartu. Ni isildu egin nintzen. Nik hari esan behar nion: Baina Aita, huseria horiekin al zabiltzate?, baina ez nion esan. Eta gainera berak ni defenditu egin behar ninduen: Utziozue, beharbada ez du jakingo eta. Nik behin baino gehiagotan esan nien: Hemen behar ez banauzue, ni Txinara bidali. Hori dena ni nobizio nintzela gertatu zen. Ni ere ukitu ninduten eta nik horixe esan nion: Hemen nahi ez baldin banauzue, bialdu”.

Txinara baino egun batzu lehenago euskal poetarik handien erroldan sartzea merezi izan zuen eta “erramu boneta” eskuratu, 1933ko Uztailaren 16an Urretxun ospatu zen Eusko Oleriti Egunean saria eraman zuelarik “Bost lore” izeneko olerkiaren bidez. Zenbait lagunek egin zituzten ahaleginak Txinara gabe hemen geldi zedin eta nagusiengana jo ere bai, baina alferrik: “Joateko, hik eskatu omen duk eta”. Zortzi lagun joan ziren batera; entzun deiturak eta atera ondorenak: Lopez, Gogorza, Lazpita, Barandiaran, Bolunburu, Eguren, Totoricaguena eta Patxi Etxeberria bera. Txinoa ozta-ozta ikasi omen zuen. Hona bere hitzak: “Amaren hizkuntza ez dela, beste hizkuntzak oso nekez ikasten dira. Behar bezala, eta mami guztia dutela, eta haien izakera eta guztia, oso nekez, eta txinera berriz nekezago. Gu hara joan ginenean, eskolarik ez genuen ikasteko”. Hizkuntza ikasten urtebete aritu eta “gero misiolari izan nintzen eta txineraz ikasi nuen bakar-bakarrik, haiekin batean”.

Spainiaiko politikaren zipriztinak Txinara ere iristen ziren, gezurra badirudi ere. Hona berak kontatzen digun pasadizua: “Vilarñok, hemengo gudua bukatu zenean, Bilbao hartu zutenean, *Mensajero*-n izugarritzakoak idatzi zituen. Hor egongo dira nonbait. Eta ale hori, *Mensajero*-rena, Wuhu-ra iritsi zen; gainera hori nere eskura etorriko zen lehenbizi, baina nik, ikusi banuen ere, askatu, azala kendu eta han jarriko nuen salan; eta lehenbizi ikusi zuena norbait izan zen eta hark ezkutatu; hark eta beste batzuk ikusi zutela uste dut, eta beste horiek, espainolista bildurgarriak, Nagusiarengana: «Hara, hara zer gertatu den; ezkutatu egin digute *Mensajero*» [...] Haiek uste izan zuten ni izan nintzela [...] Hori egin zuena Imaz izan zen. Imazek hori neri geroago esan zidan”. Baina zigorra Patxi Etxeberriari eman zioten nagusiek, hura izan zelakoan.

Txinan hogeitau urte handi eman zituen hortxe-hortxe, komunistek handik jaurtiki zuten arte: “Komunistekin egon nintzen ni lau urtez etxean”, diosku berak; “etxea kartzela bihurtu zitzaidan, espetxean bezalaxe. Eta bertsoak idatzi nituen egunorokoa eginez, egunero, egunero, egunero; eta idatzi, utzi eta handik zortzi egunetara ikusi berriz eta garbi ipintzen nituen [...] Eta komunistekin lau urte horrelaxe”. Handik ateratzean, Formosara joan zen eta bi urte han egon,